

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Бурятия
МО «Закаменский район»
МАОУ «Ехэ-Цакирская средняя общеобразовательная школа»

РАССМОТРЕНО на заседании
МО учителей естественно-
математического цикла
/Аршанова И.Л./ /Аршанова И.Л./
Протокол №1 от «30» 08 2024г

СОГЛАСОВАНО
Замдиректора по УВР
Чумбурел /Чумбурел А.О./
Протокол №1 от «30» 08 2024г.

УТВЕРЖДЕНО
Директор школы
Дармаева Ж.В.
Протокол № 26 от «30» 08 2024г

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета
«Бурятская литература»
для 9 класса основного общего образования
на 2024-2025 учебный год

Составитель: Цырендоржиева Оюна Мэлсовна,
учитель бурятского языка и литературы

у. Ехэ-Цакир, 2024 г.

Тайлбари бэшэг

9-дэхи классай буряад литератураар ажалай программа иимэ нормативна документнууд дээрэ үндэһэлнэ:

- Федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования - ФГОС;
- Примерная программа учебного предмета «Бурятская литература» для общеобразовательных организаций с обучением на родном (бурятском) языке V-XI классы;
- Учебный план МАОУ “Ехэ-Цакирская СОШ”;
- Основная образовательная программа основного общего образования МАОУ “Ехэ-Цакирская СОШ”;
- Годовой календарный учебный график МАОУ “Ехэ-Цакирская СОШ”.

Ажалай программа бээлүүлгэдэ иимэ һуралсалай ном хэрэглэгдэхэ зэргэтэй. С.А.Ошорова, Д.Б. Цыденов “Буряад литература”, 9-дэхи классай һуралсалай ном-хрестомати, хоер хубитай. - Улаан-Үдэ: “Бэлиг” түб, 2018.

Һурагшад 9-дэхи класс дүүргэхэдэ, иимэнүүд буряад литератураар шадабаритай (**предметные результаты**) болохо ёһотой:

- уран зохеол дотор авторыень, тэрэнэй зохеол соо зураглагдаһан геройнуудта ба үйлэ хэрэгүүдтэ, ушарнуудта, уншагшадта хандалгыё ойлгожо абаха;
- уран зохеолыё ба тэрэнэй хубинуудыё хаба соогоо бээ даагаад анализ хэхэ шадабаритай болохо;
- диалог, монолог зүбөөр хэрэглэжэ, хэлэжэ шадаха болохо;
- элдэб янзын бэшэмэл ажалнуудыё бүтээхэ шадабаритай болохо;
- литературна зан абари (характер), литературна тип, романтизм, реализм гэһэн ойлгосонуудай шухала шэнжэнүүдыё тайлбарилжа шадаха г.м.

Метапредметнэ шадабари: бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД):

- һуралсалай проблемнэ асуудал яжа шийдхэхэ тухайгаа хөөрэлдэн, тусхай түсэб табиha;
- өөрынгөө хэжэ байһан үйлэнүүдыё түсэбэй, алгоритмын үйлэнүүдтэй тааруулха, зэргэсуулхэ, тийн өөрынгөө ажаябуулга шалгаха, сэгнэхэ, зүб болгохо;
- өөрынгөө, ондоо хүнүүдэй, классайнгаа ажал тусхай критеринүүдээр шалгаха, хэр зэргэ шадабаритай болобобиб гэжэ элирүүлжэ һураха,

Оршон тойрониё шудалха шадабари (познавательные УУД):

- текстээр дамжуулагдаһан мэдээсэлнүүдэй янза ойлгохо;
- юун тухай хэлэгдэнэб, удхань амар бэ, идейнь ямар бэ?
- ондо ондоо түхэлтэй текстнууд (текст, схема, таблица, зураг) сооһоо өөртөө мэдээсэл олохо;
- үгөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо, тийн һөөргэнь модель соо харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- анализ, синтез хэхэ;
- шалтагаан хойшолон хоёрой хоорондохи холбоо харуулха, тодоруулан зохёон тогтоохо; бодомжолхо.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- өөрынгөө һанал бодол, һанамжа хэлэжэ, баталжа шадаха;

- асуудалнуудыг табиха;
- хэлэлгын зорилгоо дулдыдуулан өөрийгөө хангал бодол аман ба бэсгэгэй хэлэн дээрэ харуулха;
- хэлэхэ, харилсаха зорилгоо үндэхэлэн, хэрэгтэй сагта монолог гү, али диалог хэрэглэжэ шадаха;
- хүнүүдэй хэлэһые шагнаха, ойлгохо, тийн өөрийгөө хангал бодол хубилгахаяа бэлэн байха;
- ажаябуулга эмхидхэхэдээ, хөөрэлдэжэ, хоорондоо хэлсэжэ, нэгэ хангал бодолдо ерэхэ.

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүнгүүд (личностные результаты):

- уншаха, харилсаха дуратай байха;
- түрэл хэлээ шудалха эрмэлзэлтэй байха;
- өөрийгөө хэлэ уран, баян, тодо, сэбэр болгохоео оролдохо;
- өөрийгөө сэдхэлэй байдал түрэл хэлэн дээрээ хэлэхэ;
- оршон тойронхи байгаалиин, тийхэдэ хажуудахи хүнүүдэйнгээ байдал ойлгохо, тэдэндэ өөһэдынгөө хандаса, хүнүүдыг дэмжэһэнээ, тэдэндэ туһалһанаа түрэл хэлэн дээрээ харуулха;
- тоонтодоо, түрэл орондоо дуратай байһанаа харуулха;
- өөрийгөө сэдхэлэй байдал тухай, тийхэдэ үзэһэн юумэнүүд тухайгаа бэсгэжэ (эссе жанрын түхэлөөр) харуулха; өөрийгөө хэһэн ажал сэгнэжэ шадаха.

Программа соо коммуникативна-творческо ажалнуудай системэ дурадхагдана: «Творческо (зохеон байгуулгын) мастерской», «Творческо практикум» гү, али «Творческо даабари», «Шэлэжэ абаһан зохеолоо бээ даагаад анализ хэлгэ», «Дүн гаргалгын уншагшадай конференци».

Иймэ зохоохы ажал гү, али түсэл бэлүүлэгдэхээр хараалагдана:

- М.Ж.Самбуев – тайгын хүбүүн
- 5 басагад – санашад
- Ехэ-Сахир нютагай домогууд

Программын удха ба байгуулга (68 саг)

Автор – образ- уншагша

Оршол (1 час)

Литература, тэрэнэй хүнэй сэдхэлэй байдалда оруулдаг үүргэ. Уран зохеол – үгын уран найхан.

XVIII-XIX зуун жэлнүүдэй буряад арадай бэшэмэл зохеолнууд. «Тобчи домуг» гэжэ бэшэмэл зохеол тухай. (1 час).

Буряад зоние гэгээрүүлэгшэд. А.Игумнов болон бусад гэгээрүүлэгшэд тухай (1 час). Зохеолнуудай жанр дээрэ тогтохо. Угай бэшэг, замай тэмдэглэлнүүд, эдэнэй удха, жанр, онсо шэнжэ дээрэ тогтохо. Буряад арадыг гэгээрүүлхэ хэрэгтэ багшанарай, эрдэмтэдэй, аяншалагшадай оруулһан үүргэ.

XX зуун жэлэй 1-дэхи хахадай буряад литература (1 час)

Ондо ондоо үе сагай хүнүүдыг уран зохеол уншалга ба ойлгожо абалга. Мүн баһа буряад литературыгын хүгжэлтын шатада 20-дохи зуун жэлэй 1-дэхи хахадай, 20-дохи зуун жэлэй 2-дохи хахадай үе хубаагдадаг болоһон үе гэжэ ойлгосо үгэхэ.

Уянгата зохеол тухай ойлгосо. Уянгата зохеолнуудай гол жанрнууд. Уянгата-үргэлжэһэн зохеолнуудай уянгата шүлэгһөө ба балладаһаа илгаа.

Мүнхэ Сарьдаг (Будажаб Цыренович Найдаков) “Саяандаа”.

Байгаалия хамгаалха, тэрэндэ наринаар хандаха гэхэн мүн сагай гол шухала асуудалнуудай нгыг хоридохи зуун жэлэй 20-еод онуудта харуулһаниинь. Шэнэ шанартай лирическэ геройн бии болон хүгжэлгэ.

Дамба Дашинимаев «Тоеон», «Мүнхэ харьдаг». Шүлэгэй ритм (2 час).

«Тоеон» гэжэ шүлэг соо Буряад ороной хүгжэжэ, индустри бии болоһониие. Шүлэг зохеолгодо поэдэй шэнэ тухэл оруулһаниинь, шүлэгэй ритмикые шэнэ ёһоор зохеһонииинь, рифмэ хэрэглэлгэнь, буряад шүлэгэй уран аргуудые бүри нарижуулһаниинь.

Цэдэн Галсанов. “Табан таанараа магтанам”, “Хэнгэрэ” (2 час)

Пейзаж ба тэрэнэй үүргэ.

XX зуун жэлэй 2-дохи хахад – буряад литературынын хүгжэлтын алтан үе (1 час).

Литературын гол шухала род болон жанрнуудай түргэнөөр хүгжэлгэ. Үндэһэниинь. Буряад литературада романай бии бололго. Ж.Т. Тумуновай, Х.Н. Намсараевай, Ч.Ц. Цыдендамбаевай романууд. XX зуун жэлэй 1-дэхи хахад – роман зохёохо ухаан бодолой хүгжэлтын уран хайханай үндэһэ баримтанууд ба ёһо заншалнууд. Роман-диологи, роман-трилогинуудай бии бололго. Хоёр ба гурбан романуудһаа бүридэһэн үргэн ехэ дэлисэтэй эпическэ зохёолнуудай бии бололгын ушар шалтагаан, үндэһэн, ёһо заншал. Мүнөөнэй үе саг зураглан харуулһан түрүүшын романууд. Прозын бэшэ жанрнуудай хүгжэлтэ. Поэзиин шэнэ шэнжэ. Шэнэ жанрнуудай бии бололго. Зохёолгын арга боломжонуудай, зохёохы мэргэжэл шадабариин, оньһон аргын дээшэлэлгэ. Буряад драматургида болоһон гүнзэги удхатай хубилалтанууд. Драматургическа зохёолнуудые зохёохо тухэл маягай улам хайжаруулга. Үхибүүдэй литературынын хүгжэлтэ.

Даширабдан Батожабай “Багшаһни хэн бэ?” (6 час). Ажабайдал туужын бодото үндэһэн. Зохёолой нэрын сэхэ ба далда удха. Байгаалиин, ажабайдалай, тоонто нютагай, түрэл зоной, үетэн нүхэдэй, хүн бүхэнэй хүмүүжэхэдэ багшань болодог гурум. “Нэрээ хухаланхаар, яһаа хухара” гэһэн оньһон үгын удха. Зохёолой нравственна, эпическэ ба лирическэ таланууд, образуудын. Хүнэй зан абари зураглан харуулһан аргууд, хэрэглэгдэһэн тодорхойлолнууд гү, али уран хайханай детальнууд.

Николай Дамдинов «Декабристын бэһэлиг» (5 час)

Туд зүжэг соо Буряад орондо сүлэгдэһэн декабристнуудай хуби заяан тухай хэлэгдэһэниинь. Зохеолой наадаха нюурнуудай образууд. Гол герой Н.А.Бестужевай абари зангай хүгжэлтэ. Ород ба буряад арадуудай хани барисае зохеолшын харуулалга.

Цырен Галанов “Саран хүхы” (6 час). Уран зохёол бэшэхэдээ, домогууд, оньһон ба хошоо үгэнүүд, таабаринууд гэхэ мэтэ аман зохёолнуудые хэрэглэлгэ – уран зохёолой нэгэ ёһо гурум, заншал.

Чимит-Рэгзэн Намжилов «Монголой дэбтэрһээ» (2 час). Шүлэгүүдэй гол удха – Эхэ орондоо дурлал – ямар аргаар гаранаб гэжэ элирүүлхэ.

Цырен-Дондок Хамаев «Ута намарай сэсэг» (7 час)

Зохеолой гол герой болохо Бухаади үбгэнэй ажабайдал зураглагдана. Хүнэй наһанай хүгшэрхэ, үбгэрхэ хаһа Бухаади үбгэнэй дүрөөр уран зохеолшын шадамар бэрхээр харуулһаниинь.

Даша-Дабая Мункоев “Эхэ тухай дуун” (2 час). Уянгата прозын хүгжэлтэ.

Матвей Осодоев «Ууган хүбүүн» (5 час)

«Ууган хүбүүн» гэжэ туужын бодото ажабайдал дээрэ үндэһэлжэ бэшэгдэһэниинь. Зохеолой гол герой Владимир Бильдушкиновай дүрэ. Тэрэнэй бага наһан, эдир залуу хаһань, сэрэгшэ болоод ябаһаниинь. Даманскадахи тулалдаанда Володин эрэлхэгээр хабаадалсажа, баатараар унаһан тухайнь. Туд зохеолой биографическа шэнжэ.

Бадма Шойдоков «Дайсанай ара талада» (8 час)

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ совет сэрэгшэдэй, тэрэ тоодо түрэл Буряадаймнай олон хүбүүдэй, басагадай баатаршалга гаргажа, энэ ехэ дайнда Илалта туйлаһые харуулһаниинь. Романай гол геройн абари зан, үйлэ хэрэг тэрэ үеын түүхэтэй холбохо.

Шог зүжэглэмэл зохёол (1 час)

Шог зүжэглэмэл зохёол тухай ойлгосо. Шог зүжэглэмэл зохёолнуудай уран аргууд (гротеск, карикатура, гиперболэ).

Баир Эрдынеев “Хазаар хара һахал” (4 час)

Уран зохёолшын намтар. Шогто водевиль. Уран найруулгын онсо шэнжэ. Үйлэдэгшэ нюурнуудай образууд.

Класһаа гадуур уншалга:

Мэлс Самбуев “Минии таабай”, “һайн даа, Урбаан таабай” шүлэгүүд (1 час). Буряад хүбүүнэй философско удхата образ.

Шираб Нимбуев «Эхын юрөөл» (1 час). Шүлэгэй сэдэб, гол удханиинь. Эхэ хүбүүн хоерой харилсаан дээрэ тогтохо.

Балдан Ябжанов “Эхэ шоно” (1 час). Хүн ба байгаали. Туужын уянгата үндэһэниинь.

Хэлэлгэ хүгжөөлгэ (10 саг)

**Буряад литератураар 9 –дэхи классай тематическа түсэб
I- дэхи четверть, 18 час**

№	Разделнүүд, темэнүүд	Темэ үзэхэ сагай тоо
1	Оршол.Литература.тэрэнэй хүнэй сэдхэлэй байдалда үүргэ. Уран зохеол – үгын уран һайхан.	1
2	XVIII-XIX зуун жэлнүүдэй буряад арадай бэшэмэл зохеолнууд. «Тобчи домуг» гэжэ бэшэмэл зохеол тухай.	1
3	Буряад арад зоние гэгээрүүлхэ ажаябуулга. А.Игумнов болон бусад гэгээрүүлэгшэд тухай.	1
4	XX зуун жэлэй 1-дэхи хагадай буряад уран зохеол. Уянгата болон уянгата-үргэлжэлһэн зохеол. Мүнхэ Сарьдаг «Саянам», «Саяандаа».	1
5	Д.Дашинимаевай зохеохы зам тухай.	1
6	Д.Дашинимаев «Тоеон», «Мүнхэ һарьдаг». Шүлэгэй ритм	1
7	Ц.Галсанов «Табан таанараа магтанам», «Хэнгэргэ»	1
8	Творческо практикум	1
9	XX зуун жэлэй 2-дохи хагадай буряад уран зохеол	1
	Д.Батожабай «Багшашни хэн бэ?» (6 саг)	
10	Д.Батожабайн зохеохы зам	1
11	«Багшашни хэн бэ?» «Нэрээ хухаранхаар, яһаа хухара», «Түрүүшын үдэрнүүд»	1
12	«Хоер атаман»	1
13	«Жаргал гээшэ юун гээшэб?»	1
14	«Багшашни хэн бэ?» гэхэн туужа тухай, туужын байгуулга, сюжет	1
15	Зохеолой уран тодорхой зүйл.	1
16	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ (творческо практикум) «Ажал гээшэ жаргал»	1
17	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ (творческо практикум. А.Окладников «ПВЗ» зурагаар хүдэлмэри	1
18	Шалгалтын хүдэлмэри М.Самбуев «Минии таабай», «һайн даа, Урбаан таабай» (амаралтын даабари)	1

Буряад литератураар 9 –дэхи классай тематическа түсэб

II- дохи четверть, 14 час

№	Разделнүүд, темэнүүд	Темэ үзэхэ сагай тоо
Н.Дамдинов «Декабристын бэһэлиг» (5 саг)		
1	Н.Дамдинов «Өөрөө урдатнай энэб...» гэхэн статья	1
2	«Декабристын бэһэлиг». «Ородой флодой түүхэ бэшэгшэ»	1
3	«Сибирийн нүхэн хаалгануудаар»	1
4	«Сэлэнгэ мүрэнэй эрьедэ»	1
5	«Декабристын бэһэлиг» гэхэн шүлэглэмэл драма тухай. Шүлэглэмэл зүжэг зохеол	1
6	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ. «Декабристнууд Буряад орондо» - элидхэл-презентаци	1
Ц.Галанов «Саран хүхы» (6 саг)		
7	Ц.Галановай зохоохы зам. «Саран хүхы»-байгаали хамгаалгын зохеол	1
8	Виктор Горбунов, тэрэнэй гэр бүлын байдал	1
9	Гомбо-Доржо үбгэн дүршэл ехэтэй ойн харуулшан	1
10	Долгор, тэрэнэй бага наһан, абари зан	1
11	Хоер хүлтэй «арьяатад»	1
12	Орон дэлхэйн баялиг найнаар эдлэжэ шададаг хаа...	1
13	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ (творческо практикум). Арадай аман үгэ уран зохеол соо.	1
14	Шалгалтын худэлмэри. Хэлэлгэ хүгжөөлгэ (творческо практикум). А.Н.Сахаровскаягай «Девушки с ведрами» гэхэн зурагаар зохеолго (амаралтын даабари)	1

Буряад литератураар 9 –дэхи классай тематическа түсэб

III- дахи четверть, 20 час

№	Разделнүүд, темэнүүд	Темэ үзэхэ сагай тоо
1	Ч-Р. Намжилов «Арбан табанай харын толондо...»	1
2	«Монголой дэбтэрһээ». Шүлэгүүдэй уран арганууд.	1
3	Классһаа гадуур уншалга. Ш.Нимбуев «Эхын юрөөл»	1
Ц-Д.Хамаев «Ута намарай сэсэг» (7 саг)		
4	Ц-Д.Хамаев зохоохы зам. «Ута намарай сэсэг».	1
5	Бухаади үбгэн аша басаган Сэсэг хоер	1
6	Ой тайга соогуур	1
7	Хангайн хэшэг нүхэдтөө бэлэглэ даа	1
8	Базар хүршэ, тэрэнэй нюуса	1
9	Аша басагандаа заадаг хургаал заабаринууд	1
10	Хүн ба байгаали. Туужын уянгата үндэһэн.	1
11	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ (творческо практикум). Буряад нэрэнүүд.	1
12	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ (творческо практикум). И.Г.Налабардин «Бурятия.Осень в горах».	1
13	Классһаа гадуур уншалга. Б.Ябжанов «Эхэ шоно»	1
14	Д-Д.Мункоевой зохоохы зам.	1
15	«Эхэ тухай дуун». Уянгата-үргэлжэлһэн зохеол.	1
М.Осодоев «Ууган хүбүүн» (5 саг)		

16	М.Осодоевой зохоохы зам. «Ууган хүбүүн» туужа. «Эдирхэг хаһа»	1
17	«Бүхэ барилдаан»	1
18	«Уулзалга»	1
19	«Түрэл нютагһаа холо»	1
20	Шалгалтын хүдэлмэри	1

**Буряад литератураар 9 –дэхи классай тематическа түсэб
IV- дэхи четверть, 16 час**

№	Разделнүүд, темэнүүд	Темэ үзэхэ сагай тоо
1	«Баатарай нэрые мүнхэлһэн бэшэгүүд»	1
2	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ. Зохоолго –бодомжолго «Баатаршалга» гэхэн ойлгосо тухай минии бодолнууд.	1
	Б.Шойдоков «Дайсанай ара талада» (8 сар)	
3	Б.Шойдоков зохоохы зам. «Дайсанай ара талада» роман тухай	1
4	Дугар, тэрэнэй сэрэгэй албанай урдахи ажабайдал	1
5	Фашистнуудай гарта ороһон Дугар, Чепулин, Ковалев	1
6	Баторовай партизануудай отряд	1
7	Алены фашистнуудай дунда дүүргэдэг үүргэ	1
8	Дарима Дамбаевнагай дайнай үеын ажал	1
9	Фашистнуудай тагнуулшан	1
10	Галзутов Дугар Цыбиков хоер	1
11	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ. «Дайн хүнэй ба ара талын зоной ажабайдалда»	1
12	Б.Эрдынеевэй зохоохы зам. «Хазаар хара һахал» комеди-зужэг.	1
13	Гэсэгмаа хүгшэн	1
14	Балмасу Бабуу хоер	1
15	Шагдар үбгэн	1
16	Шалгалтын хүдэлмэри	1